

Сімкова І. О.,

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

Постановка проблеми. Концепція модернізації сучасної освіти та зростання попиту на перекладацьку професію пред'являють ряд вимог до підготовки майбутніх філологів, які навчаються за спеціальністю «Переклад» або одержують відповідну спеціалізацію. Такі вимоги включають володіння білінгвальною, екстралінгвістичною, особистісною та перекладацькою компетенціями на рівні, необхідному для успішного здійснення професійної діяльності, здатність до самоосвіти і підвищення кваліфікації, професійну та соціальну мобільність.

Аналіз досліджень і публікацій. Однак, проведений нами аналіз сучасних перекладознавчих та методичних досліджень з точки зору проблем навчання перекладу засвідчив, що останні залишаються недостатньо дослідженими. Наявні в науковій літературі загальні рекомендації з методики навчання перекладу загалом та системи вправ, зокрема, найчастіше ґрунтуються на спеціальних дослідженнях, а тому не враховують психологічних ознак здійснення відповідного виду перекладу, особливостей його операційного складу, переліку навичок та умінь, на яких він ґрунтується, його ролі та місця у формуванні загальної перекладацької компетентності, співвідношення різних видів перекладу у згаданому процесі тощо. Поодинокі розвідки (на рівні кандидатських дисертацій) на цьому напрямку стосуються обмежених сегментів окремих умінь на відносно коротких відрізках навчання (до одного семестру тривалості) – уміння усного послідовного перекладу (УПП) з опорою на систему перекладацького скоропису у п'ятому семестрі навчання (Червінко Є.О.), навички передачі імплікатур «означеності-неозначеності» в україномовному тексті в процесі його усного перекладу з аркуша (УПА) англійською мовою у шостому семестрі навчання (Ольховська А.С.), уміння УПП у сьомому семестрі навчання (Ганічева Т.В.). Згадані дослідження загалом є корисними для методики навчання перекладу, зокрема, усного, проте не дають вичерпних відповідей на численні запитання щодо компонентного складу (навичок та умінь) різних видів усного перекладу.

Метою цієї статті є дослідження методичних основ навчання УПА через призму знань, навичок і умінь, що входять до професійно-технічної компетентності, яка є складовою фахової компетентності майбутніх перекладачів в контексті навчання УПА науково-технічного дискурсу.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**, як от: визначити і проаналізувати знання, навички і вміння, потрібні майбутнім філологам для здійснення усного перекладу і виділити з них ті, що необхідні для УПА, надати визначення перекладацької навички і перекладацького вміння.

Виклад основного матеріалу. Велике значення у формуванні фахової перекладацької компетентності відводиться формуванню професійно-технічної компетентності. Під професійно-технічною компетентністю ми розуміємо необхідні для здійснення перекладу знання, вміння і навички. При цьому, у методиці навчання перекладу, всі знання, вміння і навички можна поділити на комплексні (необхідні, для виконання всіх видів перекладу), специфічні (знання, вміння і навички, необхідні в одному або в кількох споріднених видах перекладу), спеціальні (необхідні при перекладі текстів різних жанрів і стилів) [3, с. 8].

Виходячи із висновків О. М. Леонтьєва про природу дій і операцій, поняття навички і вміння доцільно розглядати у зв'язку з поняттями операції та дії. З огляду на особливості перекладу як виду мовленнєвої діяльності, визначення перекладацької навички і вміння можна сформулювати таким чином. Перекладацька навичка це автоматична або напівавтоматична операція, яка виконується перекладачем інтуїтивно в процесі перекладу. Перекладацьке вміння це комплекс дій або окрема дія, яку здійснює перекладач у процесі перекладу в умовах вирішення відповідних перекладацьких задач.

Оскільки УПА є видом усного перекладу, то до професійно-технічної компетентності перекладачів УПА повинні входити комплексні (базові) вміння і навички, а також специфічні й спеціальні, необхідні саме для успішної діяльності УПА науково-технічних текстів.

До комплексних (базових) навичок і умінь відносять такі: 1) переключення; 2) аналізу текст оригіналу (ТО); 3) відбору і використання технічних прийомів перекладу; 4) редагування перекладу [2]. Усі ці навички і вміння носять загальний характер.

Однак, окремі види перекладу вимагають від перекладача володіння визначеними специфічними вміннями.

До специфічних навичок і умінь ми відносимо такі: 1) актуального членування тексту перекладу; 2) швидкого читання "про себе"; 3) синхронізації дій говоріння і читання; 4) вірогідного прогнозування; 5) мовлення в швидкому темпі.

При розробці змісту навчання УПА науково-технічних текстів, ми виходимо з положення про те, що поряд з прагмалінгвістичними і стилістичними особливостями науково-технічних текстів ми повинні враховувати і специфічні знання, навички і вміння УПА. Положення психолінгвістичного підходу, дозволяють виділити в діяльності УПА функціонування декількох механізмів, однак, основним є механізм, що забезпечує синхронізацію дій читання – сприйняття – говоріння.

Оскільки нас цікавить усний переклад з аркуша, то логічним є дослідження проблему формування фахової перекладацької компетентності саме в усному перекладі. Навички, знання і вміння, які нас цікавлять, наявні в професійно-технічній компетентності. Ми можемо представити її у вигляді такої схеми (рис. 1).

У зв'язку з напруженими умовами діяльності під час УПА і усного перекладу взагалі, на перший план виходить оперативність, а роль напівавтоматичних і автоматичних навичок зростає. [2, с. 32-33].

Володіння навичкою і вмінням переключення відрізняє перекладача від звичайного білінгва і відіграє вирішальну роль під час усного перекладу. Під навичкою переключення мається на увазі здатність автоматизовано приймати рішення на перекодування пред'явленого для передачі відрізка ТО [4, с.112].

Механізм переключення найбільш повно представлений у роботах Р.К. Міньяр-Белоручева [4; 5]. Функціонування навички переключення з однієї мови на іншу в процесі перекладу знаходить своє вираження в автоматизованих операціях з пошуку і реалізації рішення на перекодування ситуації, пред'явленої для передачі висловлювання. Необхідність в ефективному функціонуванні навички переключення зростає одночасно із зростанням часових обмежень в процесі перекладу, що в тій чи іншій мірі спостерігається в різних видах усного перекладу, і в УПА зокрема.

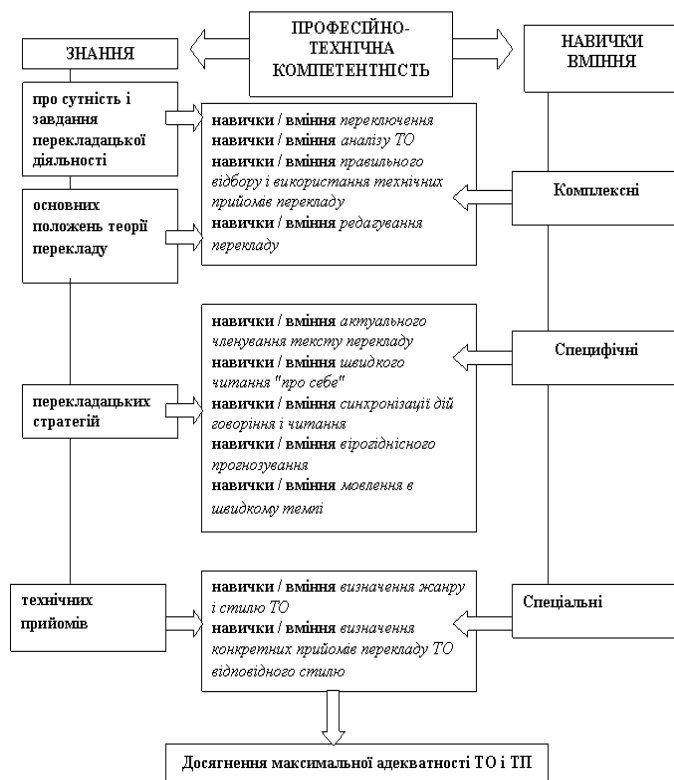

Рис. 1 Структура професійно-технічної компетентності перекладача УПА

Функціонування механізму переключення здійснюється за тематичним принципом, шляхом об'єднання аналогічних семантичних підсистем двох мов в одну загальну систему. Ефективність функціонування навички переключення є результатом добре відпрацьованих зв'язків між двома мовами. При цьому можливість встановлення міцних знакових зв'язків залежить від характеру мовних засобів. Очевидно, що механізм переключення характерний для всіх видів перекладу, але найбільш важливий він для всіх видів усного переклад, де жорсткий ліміт часу (як і при УПА) накладає особливе обмеження на можливості перекладача і вимагає добре відрегульованих автоматизмів міжмовних замінів.

Перекладацькі навички і вміння переключення існують не абстрактно самі по собі, а в межах мовної системи, їх функціонування припиняється за межами цієї системи. Вони формуються згідно з тематичним принципом. Такі навички і вміння потрібно відпрацьовувати в межах однієї групи значень. При цьому необхідно підключати слова із суміжних груп значень, що дозволить закріпити і розширити поле дії навички і вміння. Це потрібно брати до уваги при розробці системи вправ для навчання УПА.

Навички і вміння аналізу мовних структурних особливостей ТО, враховування різних екстралінгвістичних факторів є важливими для усного перекладу взагалі.

Навички і вміння правильно обирати і використовувати технічні прийоми перекладу полягають в знаходженні перекладацьких відповідників і варіюванні мовної форми, залежно від виду перекладу, для досягнення найменших втрат при перекладі.

Р.К. Міньяр-Белоручев визначає вірогіднісне прогнозування в процесі перекладу, як розумову дію або операцію, що виражається в передбаченні одиниць ТО [4, с. 93-100].

В процесі УПА вірогіднісне прогнозування має велике значення, оскільки в умовах дефіциту часу вкрай важливим є момент виділення основного змісту висловлювання. Ми можемо, простежити залежність ефективності вірогіднісного прогнозування від ступеня вивченості об'єкта перекладу. У нашому випадку – це науково-технічний текст. Таким чином, ступінь обізнаності з основними мовностилістичними і прагматичними характеристиками ТО збільшує шанси успішного вірогіднісного прогнозування, позитивно впливаючи на весь хід процесу перекладу.

Процес прогнозування найбільш вірогідного смислового завершення фрази визначає швидкість осмислення. Основну інформацію перекладач отримує вже на початку сприйняття фрази. Кінець фрази він вгадує з контексту, оскільки та часто містить надлишкову інформацію. При цьому надмірна інформативність ТО може виявлятися на всіх рівнях мови (фонемному, морфемному, синтагматичному) і є основою надійності сприйняття.

Володіння специфічними навичками і вміннями швидкого читання «про себе» передбачає отримання повної і точної інформації, з темпом читання не менше 200 слів на хвилину.

Високий темп читання необхідний для того, щоб перекладач мав достатньо часу для перекладацької переробки інформації, яку він сприймає. Цей час потрібен також для того, щоб перекладач мав певну свободу маневру для вирішення будь-якої задачі в процесі перекладу.

Ми вважаємо, що перекладач буде мати достатньо часу для маневру, якщо швидкість його читання, як воно було охарактеризовано вище, буде як мінімум в два рази вище темпу його говоріння (важливо ще раз підкреслити, що при цьому мається на увазі швидкість читання з установкою на витяг повної і точної інформації). І тут виникає питання про темп говоріння перекладача під час УПА.

Аналіз даних щодо темпу говоріння перекладача УПА (мається на увазі загальний темп, тобто відношення кількості лінгвістичних одиниць до часу говоріння з урахуванням пауз) виявив, що середнім темпом перекладача під час синхронного перекладу є темп 100-120 слів на хвилину, а перекладач УПА говорить в такому ж темпі [1, с. 14]. Враховуючи ці дані можна вважати, що перекладач УПА повинен вміти читати «про себе» зі швидкістю не менше 200 слів за хвилину [2, с. 93].

У процесі УПА спостерігається злиття в єдиний процес трьох видів мовленнєвої \ вербальної діяльності: читання, сприйняття, говоріння. Це дає нам підставу розглядати їх як компоненти одного і того ж синтетичного процесу, яким є

УПА. Складність досліджуваного виду перекладу, в нашому випадку, визначається тим, що відправна точка програми діяльності задана зовні на зоровому рівні, з цього починається відпрацювання перекладачем його так званої внутрішньої програми мовленнєвого висловлювання, яка зовні розгортається у вигляді усного вираження задуму [1, с. 17]. Отже, УПА можна вважати більш складним процесом, ніж одномовні види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо).

Складність УПА визначається і тим, що діяльність перекладача під час УПА повинна протікати без відчутних розривів у часі між сприйняттям і говорінням, як це відбувається під час синхронного перекладу. Ця обставина істотно відрізняє УПА, так само як і синхронний переклад, від усного послідовного та письмового перекладів, в яких перекладач має можливість ознайомитися з частиною повідомлення до його пред'явлення адресату. Для того, щоб краще зрозуміти функціонування основного механізму УПА, який забезпечує синтетичність протікання дій промовляння вголос перекладу попереднього речення, зорового сприйняття ТО і читання наступного речення, – необхідно аналізувати описані в сучасній психології механізми, релевантні для УПА. Однак, це не є завданням нашої статті.

Спеціальні навички і вміння необхідні для УПА науково-технічних текстів пов'язані із визначенням жанру тексту і використанням необхідних прийомів перекладу. Це можуть бути: калькування, транслітерація, модуляція, функціональні заміни, описовий переклад тощо.

Врахування розглянутих вище знань, навичок і вмінь, під час створення методики навчання усного перекладу з аркуша, сприятиме ефективному формуванню фахової перекладацької компетентності у майбутніх філологів.

Висновки. Таким чином, ми простежили взаємозв'язок між формуванням специфічних навичок і умінь УПА, спеціальних навичок і умінь перекладу науково-технічних текстів, і базових умінь, які вже сформувалися у процесі навчання інших видів перекладу. Виділені специфічні навички і вміння УПА дозволяють оптимально обирати прийоми перекладу науково-технічних текстів, що в кінцевому результаті забезпечує мету навчання перекладу – досягнення максимальної адекватності текстів оригіналу і перекладу, і формує професійну перекладацьку компетентність. Подальшими розвідками у цьому напрямку може бути виділення етапів перекладацької стратегії, яка визначається стилем і жанром тексту оригіналу.

Резюме. В статті розглянуто методичні основи навчання усного перекладу з аркуша майбутніх філологів через призму знань, навичок і вмінь, що входять до професійно-технічної компетентності перекладача. Наведено визначення перекладацької навички і перекладацького вміння. Проаналізовано комплексні, специфічні і спеціальні знання, навички і вміння, необхідні майбутнім філологам для здійснення усного перекладу з аркуша науково-технічних текстів. **Ключові слова:** майбутні філологи, методичні основи, спеціальні знання навички і вміння, усний переклад з аркуша.

Резюме. В статье рассмотрены методические основы обучения устному переводу с листа будущих филологов через призму знаний, навыков и умений, входящих в состав профессионально-технической компетентности переводчика. Приведены определения переводческого навыка и переводческого умения. Проанализированы базовые, специфические и специальные знания, навыки и умения, необходимые будущим филологам для осуществления устного перевода с листа научно-технических текстов. **Ключевые слова:** будущие филологи, методические основы, специальные знания навыки и умения, устный перевод с листа.

Summary. The article deals with the methodological foundations of sight interpretation teaching of future philologists. It describes through the prism of knowledge, skills and sub-skills that are part of professional and technical competence of interpreter. Definitions of translation skills and translation sub-skills are given. The basic, specific and specialized knowledge, skills, and sub-skills necessary for future philologists during sight interpretation of scientific and technical texts are analyzed. **Keywords:** future philologists, methodological foundations, specific knowledge, skills, and sub-skills, sight interpretation.

Література

1. Бассуэ Вэбб Л.К. Обучение переводу с листа как профессиональной деятельности (на материале испанского языка): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Романские языки» / Л.К. Бассуэ Вэбб. – М., 1991. – 22 с.
2. Комиссаров В.Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В.Н. Комиссаров. – М.: Рема, 1997. – 112 с.
3. Латышев Л.К. Технология перевода / Л.К. Латышев. – М.: ТЕЗАУРУС, 2000. – 346 с.
4. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: «Московский лицей», 1996. – 208 с.
5. Миньяр-Белоручев Р.К. Методика обучения переводу на слух / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: ИМО, 1959. – 190 с.